

KRŠĆANSKA MOLITVA U MARULIĆEVOJ INSTITUCIJI

Hrvat in Gabriel Jurišić

UDK: 821.163.42-05 Marulić, M. : 243
241/248
Izvorni znanstveni rad

Hrvat in Gabriel Jurišić
Franjevačka klasična gimnazija
S i n j

UVOD

U svim religijama molitvi pripada istaknuto mjesto, jer se čovjek po molitvi na osobit način susreće s Gospodinom Bogom, stvoriteljem svega vidljivoga i nevidljivog svijeta. Stoga su i u kršćanstvu napisane bezbrojne rasprave i knjige o molitvi,¹ a postoje i razne vrste, metode i škole molitve.²

Prije nego se upustimo u razlaganje što je Marko Marulić pisao o molitvi, treba iznijeti definiciju i neke osnovne značajke molitve. Od brojnih, naime, definicija dosta je navesti jednu vrlo kratku koja kaže da je *molitva susret i razgovor s Bogom*.³ U toj rečenici je sadržana bit molitve — čovjek, nesavršeno stvorenje,

¹ Evo samo nekoliko bibliografskih jedinica: Dokumenti II. vatikanskog sabora često govore o molitvi: *Apostolicam actuositatem*, *Lumen gentium*, *Optatam totius*, *Perfectae caritatis*, *Presbyterorum ordinis*, *Sacrosanctum concilium*, *Unitatis redintegratio*, usp. II. vatikanski koncil, *Dokumenti*, latinski i hrvatski, KS, Zagreb 1970, passim; *Katekizam Katoličke crkve*, HBK, Zagreb 1994, 621-698; Giacomo Lercaro, *I metodi di orazione mentale*, Milano 1956; Alexius Benigar, *Compendium theologiae spiritualis*, Sapporo (Japan), 1959, 1082-1170; Paul Beauchamp, *Molitva*, Rječnik biblijske teologije, KS, Zagreb 1969, 582-593; *Concilium*, 1972, 9 (cijeli broj posvećen molitvi); Živan Brzić, *Kršćansko savršenstvo*, CuS, Split 1973³, 363-378; *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, KS, Zagreb 1973, passim (s obilnom literaturom); C. Cristiano, *La preghiera dei Padri*, Roma 1981; J. Auman, *Teologia spirituale*, ED, Roma 1991, 371-421; T. Špidlík, *Manuale fondamentale di spiritualità*, Piemme, Casale Monferrato 1993, 365-478; A. Louf, *Lo Spirito prega in noi*, Magnano 1995.

² A. Benigar, *Nav. dj.*, 1148-1151.

³ Neke definicije v. Benigar, *Nav. dj.*, 1088-1092.

susreće Boga, uzvišenoga stvoritelja svega, prijateljski se s njim druži i povjerljivo razgovara. Tako čovjek dolazi u povlašteni položaj, tj. postaje Božji sugovornik i prijatelj. Na neki je način pozvan da sudjeluje u Božjemu životu i djelovanju.

Valja se sjetiti da postoje *četiri vida molitve: slavljenje* Svemogućega Boga, *zahvala* za duhovna i materijalna dobra, *kajanje* za grijeha i konačno *traženje* ili iskanje milosti i dobročinstava. Osim toga molitva može biti *usmena* (izgovaranje ili pjevanje određenih obrazaca), ili *misljena* (razmatranje o Bogu i duhovnim stvarnostima). Svakako je ta druga uzvišenija i važnija od prve. Još se može govoriti o *liturgijskoj*, službenoj i zajedničkoj molitvi, *privatnoj* ili osobnoj, ili tzv. *pučkim pobožnostima*.⁴

Sve što Crkva naučava o molitvi, što su bogoslovci i učitelji duhovnoga života na temelju Objave rekli i napisali o molitvi Marko Marulić prihvaća i na prikladan način razlaže i nudi svojim čitateljima.

MARULIĆ O MOLITVI

Vrijedno je upozoriti i istaknuti ono što veliki Splitsanin piše u predgovoru svoga najvažnijeg djela *De institutione bene beateque vivendi per exempla sanctorum*.⁵ U prvoj rečenici predgovora iznosi i razlaže uzrok radi kojega se prihvatio pisanja svoga djela, a to je da bi probudio sebe i druge »zadahnuo snagom da ne malakšu« na putu postizanja kršćanskih kreposti i kršćanskoga savršenstva. Da bi se to moglo postići, učinilo mu se najprikladnijim iznijeti osobite zgode iz života pojedinih svetaca (u samom naslovu knjige je izraz *per exempla sanctorum*) i na taj način potaknuti sebe i druge da ih nasljeduju.⁶ Bio je svjestan istine koja je izražena u poslovcima: *Verba movent, exempla trahunt* — Riječi potiču, a primjeri povlače za sobom.

Da bi u svom naumu uspio, pisac upravlja ovu molitvu Svevišnjemu Bogu: »Ti Bože, po čijem se migu sve upravlja, kao moj zaštitnik nađi se uza me, nadahni me dok budem govorio, pomogni mi dok budem pisao, obuzdaj moju maštu, riječi,

⁴ Općenito o molitvi, njezinim vrstama i dijelovima, v. B e n i g a r, *Nav. dj.*, 1086-1214 (s obilnom literaturom).

⁵ Od brojnih izdanja na latinskom originalu i prijevodima (usp. B. J o z i ć - B. L u č i n, *Bibliografija Marka Marulića...*, KK-Marulianum, Split 1998, 198) u ovom članku služiti ćemo se prvim hrvatskim cjelovitim prijevodom (Branimir G l a v i č i ć, *Institucija*, I-III, KK, Split 1986-1987.), jer je to izdanje dvojezično i svima dostupno. — Možda je potrebno napomenuti da naslov nije sretno preveden (prednost mu je što je kratak, tj. samo jedna riječ), jer sama riječ »*institucija*« danas u hrvatskom jeziku ne znači ono što je Marulić htio reći u naslovu svoga djela. U današnjem jeziku ta riječ znači »*ustanova, uredba, osnutak...*« (usp. B. K l a i ć, *Rječnik stranih riječi*, MH, Zagreb 1985, s.v.; V. A n i ć, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, 1998³, s.v.). Pravi bi prijevod naslova bio »*Upućivanje u čestit i blažen život po primjerima svetaca*«.

⁶ M. M a r u l i ć, *Institucija*, I, Split 1986, 63.

ruku i pero, da mi se ne mogne prigovoriti da sam se igdje udaljio od onoga što je bila Tvoja volja. A ti, Sine Božji, Kriste Bože, daj svojom milošću jakost tako duboko u srce i dušu onima koji to budu čitali, da požele i ujedno uzmognu takmiti se s navedenim Tvojim sljedbenicima te da, ushićeni što štiju Tebe jedinoga, napokon stignu k Tebi onim istim putem po kojemu su i oni k Tebi stigli.«⁷

Želeći, dakle, što bolje obaviti svoj posao, tj. pisanje svoje duhovne knjige, Marko moli Boga da bude uza nj u tome važnom poslu, da ga nadahne, da mu pomogne i da ga čuva da se ne bi ni u čemu udaljio od Božje volje. Moli Krista Isusa da da čitateljima njegove knjige želju i snagu da nasljeđuju svece (*exempla sanctorum*) i stignu svome konačnom cilju — Bogu, dobrome ocu.⁸

U tome kratkom tekstu Marulić se pokazao dubokim vjernikom koji s jedne strane sam želi produbiti svoj duhovni život, a s druge potaknuti čitatelje da se trude postići evanđeoske kreposti, odnosno kršćansku savršenost. Osim toga, pokazao se uzornim i gorljivim moliteljem, koji u poniznosti svoga srca svoje znanje i pisanje smatra ne svojom zaslugom, nego cijeli posao i uspjeh pripisuje samo Gospodinu Bogu.

Koliko pisac cijeni molitvu, vidi se po tome što joj je posvetio veći dio druge knjige svoje *Institucije*, odnosno pet poglavlja (briga, način i snaga molitve, napasti koje smetaju, kontemplacija i čitanje Svetoga pisma).⁹ Prihvaćajući nauk Crkve i pojedinih bogoslovaca, pisac ne raspravlja na dugo i široko o molitvi, nego se drži ove sheme:

a) *kratka napomena i uputa kako treba moliti*,

b) *to potkrepljuje brojnim primjerima iz života svetaca*, držeći se ustaljenoga reda: najprije navodi primjere iz Staroga i Novoga zavjeta, proroka, Isusa Krista, Bogorodice i apostola, a onda kronološkim redom primjere brojnih svetaca od starokršćanskih vremena do svoga doba.¹⁰ Valja zapaziti da najprije navodi zgode iz života svetaca, a zatim svetica i to izražava npr. ovakvom rečenicom: »A sada, da bi i drugi spol imao svoje uzore, navodimo ukratko primjere žena koje su revno molile.«¹¹ Na tome mjestu je naveo devet svetica. Inače cijeli tekst potkrepljuje citatima iz Svetoga pisma i u tome se pokazuje izvrsnim poznavateljem svetih tekstova.¹²

⁷ *Isto dj.*, 63-64.

⁸ Dakle, u predgovoru svoga djela Marulić upravlja svoju iskrenu i poniznu molitvu. U cijelom Marulovu opusu često se mogu susresti dulje ili kraće molitve, npr. Marulićeva molitva (59), Gospin plač (138-140), *O poniznosti i slavi Kristovoj*, Split 1989; *Susana* (66), *Divici Mariji* (140), *Molitva suprotiva Turkom* (148-152), *Pisni razlike*, Split 1993; Juditina molitva, *Judita*, Zagreb 1950, 5, 216-228 (82) i druge.

⁹ *Institucija*, I, 157-212.

¹⁰ Kao primjer v. *Institucija*, I, 1. poglavlje: uvodna napomena (157), primjeri iz Staroga zavjeta (158-159), iz Novoga zavjeta (159-163), sveci (163-167) i svetica (167-170).

¹¹ *Nav. dj.*, 167.

¹² Samo u tome prvom poglavlju navodi Sveto pismo preko sedamdeset puta.

c) konačno pruža zaključnu pouku i poticaj.¹³

Prvo poglavlje II. knjige, naslovljeno *O brizi za molitvu i načinu moljenja*, počinje ovim riječima: »Hajde, dakle, da sad odmah ogledamo primjere svetih molitava, jer nam je namjera ukazati potom i na dubinu razmatranja kojom su Božji ljudi, boraveći na zemlji, prolazili u duhu na nebesima. Kome pak ne bude mrsko razmišljati o tome koliko su oni bili odani zdušnoj molitvi, ili kako im je molitva bila djelotvorna, ili kolike su tegobe za vrijeme molitve podnijeli od đavla, tomu možda neće biti mrsko ni povoditi se za njima.«¹⁴

Dakle, pisac ističe da su sveci doista s obje noge bili na zemlji, ali su dubokim razmatranjem o božanskim stvarnostima zapravo svojim duhom »*caelos permeabant* — šetali po nebesima.«¹⁵ Živjeli su, naime, u tijelu na zemlji, ali je njihov duh po molitvi boravio na nebu.

Nakon toga donosi tri činjenice o svecima i njihovim molitvama:

a) bili su silno *odani molitvi*,

b) njihova je *molitva bila učinkovita i djelotvorna*,

c) *napasti* su ih uznemirivale i odvrćale od molitve, ali su ih ustrajno i uspješno *odbijali*.¹⁶

Kad čitatelj upozna razne primjere iz svetačkoga života koji svjedoče kako su se sveci u te tri situacije odnosili prema molitvi, Marulić je uvjeren da će ga njihovi primjeri privući i da će postati ustrajni i pobožni molitelj. O učinkovitosti molitve pisac tvrdi: »Ne postoji ništa što bi molitelju bilo korisno, a da to ne bi mogao postići molitvom.«¹⁷

Izlaganja svojih uputa i tvrdnja pisac potkrepljuje navodima iz Staroga i Novoga zavjeta. Tako je na tomu mjestu naveo Kristovu riječ: »*Molite i dat će vam se. Tražite i naći ćete. Kucajte i otvorit će vam se*« (Mt 7,7).

Nakon tih uvodnih riječi pisac donosi sedam starozavjetnih uzornih molitelja (Mojsije, David, Salamun, Danijel, sin i otac Tobit i Tobija i nevjesta Sara), zatim Isusa Krista, 23 novozavjetna sveca i šest žena iz Staroga i Novoga zavjeta kao i iz povijesti Crkve.¹⁸ Kad govori o Isusu i molitvi, znakovito je kako je Isusovu molitvu *Oče naš* vrlo kratko, ali zgodno parafrazirao. Budući da je to vrlo lijep tekst, donosimo ga kao primjer: *Oče naš, koji jesi na nebesima*. Ako je otac na nebesima, onda neka sinovi »traže ono što je gore, neka svraćaju misao na ono što je gore, a ne na ono što je na zemlji«. — *Sveti se ime tvoje*, tako da ne bismo mislili da postoji išta svetije od njega. — *Dođi kraljevstvo Tvoje*, da ne bi u nama kraljevao grijeh. — *Budi volja Tvoja, kako na nebu tako i na zemlji*, jer »tko vrši Tvoju volju ostaje zauvijek«. — *Kruh naš svagdanji daj nam danas*, kruh onaj koji silazi s neba, naš, jer je prinesen za nas, prijeko potrebni jer je iznad svakoga

¹³ *Nav. dj.*, 168-169 (nakon prizora o ženi Kananejki).

¹⁴ *Nav. dj.*, 157.

¹⁵ *Isto mj.*

¹⁶ *Isto mj.*

¹⁷ *Isto mj.*

¹⁸ *Nav. dj.*, 158-170.

bitka i svega stvorenoga, ili svagdanji, jer je Isus Krist isti jučer i danas i uvijek; daj nam danas, tj. daj nam uvijek da se nikada ne rastavljamo od njega, jer svaki put kad se od njega rastavimo, klonemo na putu. — *I otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima svojim*, da bi Ti, kad oprostimo onima koji griješe protiv nas, oprostio nama što god zgriješimo Tebi. — *I ne uvedi nas u napast*, tj. ne dopusti da nas zadesi kušnja veća nego što su naše snage, nego nam zajedno s kušnjom daj sretan ishod da je možemo podnijeti. — *Nego izbavi nas od zla*, da bismo napokon bez straha, izbačeni iz ruku neprijatelja naših, služili Tebi u svetosti i pravednosti pred Tobom u sve dane naše. Amen.¹⁹

U tome tekstu pisac svaku pojedinu tvrdnju ili molbu »Očenaša« ukratko tumači, ali manje svojim riječima i razjašnjenjima, a više svetopisamskim citatima, konkretno: trojicu evanđelista navodi po jedanput, a Mateja dva puta, poslanice Rimljanima, Prvu Korinćanima i Prvu Ivanovu po jedanput, a poslanice Kološanima i Hebrejima po dva puta. Dakle, u *osam* cjelina »Očenaša« *dvanaest* puta navodi evanđelja i poslanice *osmorice* pisaca.²⁰

Da bi se moglo vidjeti kako pisac iznosi pojedine zgode iz života nekoga sveca, evo dva primjera: »... Vrijedna je hvale domišljatost aleksandrijskoga patrijarha Ivana, kojom se je postarao da zadrži narod što se navikao odlaziti iz crkve netom što bi saslušao Evanđelje. Prekinuo je, naime, Misu pa i sam pošao za onima koji su izlazili govoreći: 'Gdje su ovce tu treba da je i njihov pastir.' Prekorivši ih na taj način, posramio ih je tako da poslije toga nikada više nisu odlazili od oltara prije nego bi svećenik završio službu Božju i podijelio blagoslov.«²¹

»Neprestana je zaokupljenost molitvom i biskupa Bonifacija uzvisila do neba, čak iznad neba, jer je svakodnevno prinosio Gospodinu dvostruku žrtvu u vidu hvalospjeva. Združio je, naime, svećeničke molitve s redovničkim, tj. jedne je preuzeo kad je postao biskup, a druge nije napustio, one od nekoć kad je stupio u redovnike. Stigavši u Donju Miziju, prvi je ondje propovijedao Krista te pokrstio rutenskoga kralja i bio okrunjen mučeništvom.«²²

Valja upozoriti da Marulić nije izostavio navesti kao primjer ustrajne i pouzdane molitve udovicu Juditu, kojoj će posvetiti i svoj poznati ep.²³

U drugom poglavlju o snazi molitve pisac iznosi 12 primjera iz Staroga zavjeta, 10 apostola, 23 sveca i 7 svetica. Na poseban način ističe moć i zagovor Bogorodice Marije.²⁴ A prije nego će navesti primjere iz života svetica veli: »... A sada ću ... ukratko izložiti koliko su i žene bile kadre snagom molitve što učiniti. Njima,

¹⁹ *Nav. dj.*, 159-160.

²⁰ Navodimo ih redom kako ih je sam pisac naveo: Mt 6, 9 i d.; Lk 11, 2 i d.; usp. Kol 3, 1-2; 1 Iv 2, 17; usp. Iv 6, 41; usp. Heb 9, 28; usp. Kol 1, 15 i d.; Heb 13, 8; usp. Rim 8, 39; usp. Mt 15, 31; Mk 8, 3; 1 Kor 10, 13; Lk 1, 74-75.

²¹ *Nav. dj.*, 166.

²² *Isto mj.*

²³ *Nav. dj.*, 167.

²⁴ *Nav. dj.*, 168.

naime, nije nimalo smetao njihov krhkiji spol da postignu iste zasluge pred Bogom kao i muškarci i jednaku moć da čine čudesa.«²⁵

Treba upozoriti kako Marulić u tome tekstu (kao i na drugim mjestima) ne samo ne smatra žene manje vrijednima, niti ih diskriminira, nego potpuno izjednačuje s muškarcima i veli: »... da postižu iste zasluge ... i jednaku moć da čine čudesa.«²⁶

Sjetimo se da je to početak XVI. st. kada su u glavama mnogih Europljana još bile sasvim druge misli o vrijednosti i položaju žene u društvu. Naš je Splitski daleko ispred mnogih! Usput napominjem da bi bilo vrlo zanimljivo sa sociološkoga gledišta istražiti, npr. pojam, problem i položaj žene u Marulićevim spisima. Ta bi tema mogla biti obrađena na jednom od sljedećih znanstvenih skupova.

Kako smo naveli za prva dva poglavlja, slično je pisac postupio i u ostalim poglavljima u kojima raspravlja o molitvi.²⁷

Ipak bi se trebalo zaustaviti na 4. poglavlju koje je naslovljeno *De contemplatione* — *O kontemplaciji*.²⁸ Pisac upozorava da *ipsa res poscere videbatur, ut gradum faciamus ad contemplationem*.²⁹ Dakle, nakon 1. i 2. stupnja molitve (usmene i mislene) prelazi na treći stupanj — *ad contemplationem*, na kontemplaciju.³⁰ Razlažući o tome stupnju pisac veli: »Treba razmatrati... da bismo tada... bili uvedeni u ložnicu Kraljevu, gdje ćemo već tihim pogledom uma promatrati Veličanstvo Slave Onoga, od čije moći ništa nije moćnije... Neki su bili tako ushićeni da ih ostavljaju tjelesna osjetila (to Grci zovu ekstazom), te se čini da su više mrtvi nego živi. Za to vrijeme njihov duh uživa u gledanju nebeskih dobara, on se napasa slatkoćom božanskoga svjetla, a katkada prima i objavu Božjih tajna...«³¹

Uz 17 svetaca u tom poglavlju navodi i pet svetica. Među njima je posebno divan tekst o sv. Franji Asiškome, pa ga donosimo: »Ali što da sada kažem o tebi,

²⁵ *Nav. dj.*, 187.

²⁶ *Isto mj.*

²⁷ *Nav. dj.*, 190-212.

²⁸ *Nav. dj.*, 204-212.

²⁹ *Nav. dj.*, 193.

³⁰ Tri su, naime, stupnja molitve: 1. *usmena* (oratio), 2. *mislena ili razmatranje* (meditatio) i 3. *kontemplacija* (zrenje), usp. B e n i g a r, *Nav. dj.*, 1032-1034, 1079-1087, 1126-1128; B e z i ć, *Nav. dj.*, 363-378, 395-402. Za prva dva stupnja molitve ustalili su se u hrvatskom jeziku termini »*usmena molitva*« i »*razmatranje*«, dok za treći ima kolebanja. *Contemplatio* neki prevode *duhovno razmatranje* (zar meditatio nije duhovno razmatranje?), *molitva jednostavnosti*, *motrenje*, ili *zrenje*. Čini se da je najbolje zadržati pohrvaćeni latinski izraz koji je ušao u sve moderne jezike kao europeizam (usp. J. Š e t k a, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split 1976², s.v.) U tom smislu termin upotrebljavaju i koncilski dokumenti (npr. *Perfectae caritatis*, 7). Taj teološki pojam kontemplacije ne donose naši rječnici (npr. B. K l a i ć, *Nav. dj.*, s. v.; V. A n i ć, *Nav. dj.*, s.v.). Dakle, naslov 4. poglavlja *De contemplatione* treba prevesti *O kontemplaciji*, jer Marulić u njemu ne piše »de meditatione«, nego stvarno o kontemplaciji (»*Simplex intuitus Veritatis*«, veli sv. Toma Akvinski)

³¹ *Institucija*, I, 193-194.

oče Franjo? Koliko li je blaženstvo donijelo i tebi, dok si još boravio na zemlji, tvoje duhovno razmatranje (kontemplacija)! Vidio si blistavi križ našega Spasitelja, vidio si svetoga Serafa po kojemu si zaslužio da budeš nazvan serafski. Potom si nekom jedinstvenom povlasticom pribavio sebi na tijelu ožiljke Gospodnjega raspeća da bi, čije si siromaštvo, krotkost i poniznost nasljedovao, nosio i one iste znakove njegove presvete muke na rukama, boku i nogama te se s Pavlom mogao dičiti i reći: 'S Kristom sam raspet na križ. Živim, ali ne više ja, nego Krist živi u meni...', no bilo daleko od mene da se ičim dičim, osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kome je meni raspet svijet i ja svijetu... Jer ja na svojem tijelu nosim biljege Gospodina Isusa'. O sretna li sluge kojemu je Gospodin dao pet talenata da bi taj njima, kojima je on otkupio propali svijet, obnovio Crkvu koja je malaksala.«³²

Čitajući taj tekst stječe se dojam da je Marulić nadahnut prvim životopisom sv. Franje, što ga je napisao fra Toma Čelanski, koji govori o Franjinoj molitvi i smiono tvrdi: *Et ipse factus est oratio* — I sam je Franjo postao molitvom.³³

Na kraju pisac potiče čitatelje: »Povodeći se za svecima, koliko je to moguće običnim ljudima, i mi se dajmo na razmatranje o nebeskim stvarnostima...«³⁴

Pisac osuđuje one koji čitaju poganske pisce, a ne posvećuju pažnju čitanju Svetoga pisma, i citira sv. Pavla: »Izabrali su sebi učitelje koji im škakljaju uši i odvratili su se od istine da je ne čuju, a okrenuli su se k bajkama« (usp. 2 *Tim* 4, 3-4). Marulić tvrdi da bi im više koristilo za vječni spas razmatranje svetih tekstova, nego izvrsno poznavanje spisa brojnih poganskih pisaca, koji ne pružaju nikakve koristi za duhovni život i vječno spasenje.³⁵

Na prigovor da su mnogi sveti ljudi pisali pjesme odgovara da su sadržaj i motivi tih spjevova izrazito duhovni i da višestruko obogaćuju kršćansko srce i dušu. Stoga kao cilj čitanja postavlja: *...id solum exquiratur, quod piae institutionis disciplinam tuare possit* — da tražimo samo ono što može koristiti postizanju pobožnoga odgoja.³⁶ Na kraju daje konkretnu uputu: »Ne dopustimo da prođe i jedan dan, a da ne čitamo ili ne slušamo govore našega Gospodina, u kojima se nalaze izvanredno sigurni dokazi savršene i vrhunske pravednosti... Riječi su njegove priproste, govor jednostavan. Ali, ako se zrelo razmisli, nema od njih ništa uzvišenije, od njihove uzvišenosti ništa krupnije, od njihove zamašnosti istinitije, od njihove predaje ništa pravednije, od njihove pouke ništa milije, kako se doimlju, ni veće sreće od onoga što one obećavaju. Doduše, nema u njima privlačnosti odveć kićene rečenice, ni ukrasa svojstvena dotjeranu izričaju, jer istina dovoljno blista svojom iskrenošću, pa joj nije trebalo tuđih boja. K tomu, valjalo je ono što se je

³² *Isto*, 199.

³³ Thomas de Celano, *Vita secunda s. Francisci Assisiensis*, Ad Claras Aquas 1926, LXI, 95.

³⁴ *Institucija*, I, 202.

³⁵ *Institucija*, I, 211.

³⁶ *Isto*, 212.

ticalo svih izložiti svima razumljivim govorom i običnim riječima. U protivnom, jedni ne bi razumjeli, a drugima bi se dala prilika za klevetanje, jer bi pokušali pripisati velik broj vjernika radije okretnoj rječitosti, negoli ispravnosti vjere.«³⁷

ZAGLAVAK

Dakle, ono što je veliki hiponski biskup sv. Augustin jednom čuo, kao nadahnuće prihvatio i svima preporučio: *Tolle et lege* — Uzmi i čitaj (Sveto pismo)!, ono što će otac zapadnoga redovništva i zaštitnik Europe sv. Benedikt preporučiti svojim monasima *piam lectionem* — pobožno štivo, to je isto i naš »učitelj svete umjetnosti«, kako ga je nazvao Milan Pavelić,³⁸ preporučio sebi i svima kršćanima, neka, naime, ne prođe ni jedan dan bez čitanja bar kratkoga svetopisamskog teksta.³⁹ Razlog je jasan — onaj koji želi kršćanski živjeti mora svoj duh hraniti duhovnom hranom, tj. čitanjem i razmatranjem svetih tekstova, Božje riječi, a to znači *molitvom*. Možda bi se trebalo sjetiti one Apelove izreke kako je navodi Plinije Stariji: »Nulla dies sine linea.«⁴⁰

S pravom se može reći da je naš Splitsanin izvrsno shvatio Kristovu riječ: *Oportet semper orare et non deficere* — Treba svagda moliti i nikada ne odustati (Lk 18,1).

Što se tiče ispravnosti i čistoće kršćanskoga nauka o molitvi, Marulić je potpuno ispravan. Osim toga vrlo poticajno upućuje vjernike da treba moliti i navodi bezbrojne primjere uzornih molitelja, muškaraca i žena svakoga staleža i svake dobi.

Ako se sjetimo molitava koje je sâm sastavio, bilo da ih je objavio kao svoje, bilo da ih je stavio u usta pojedinim licima, vidjet ćemo da odišu dubokom vjerom i pouzdanjem u Božju dobrotu i svemogućnost.⁴¹ U njima se sâm predstavlja ne samo kao poznavalac teorije o molitvi, nego i kao *pravi, uzorni i pobožni molitelj*. Poznato je da se povlačio iz vreve i buke grada u Nečujam na Šolti. To je mjesto za njega bilo ne samo mjesto odmora i studija, nego i molitve u tišini i osamljenosti. Također je poznato da je molio oficij u katedrali sv. Duje zajedno s kanonicima. Bio je to divan prizor — nadbiskup s klerom pjeva božanski časoslov (i to lingua Latina), a Marko u koru katedrale zajedno s njima moli i pjeva *laudes Deo Optimo Maximo...*

Dakle, Marko Marulić je teološki odlično potkovan kad piše o molitvi, ali je ujedno i sam pobožni i ustrajni molitelj. Za njega se s pravom može reći da je *insignis orationis magister*, tj. naš pravi učitelj kako treba moliti.

³⁷ Isto mj.

³⁸ Milan Pavelić, *Učitelj svete umjetnosti*. O 400. godišnjici smrti Marka Marulića, Zagreb 1924, 30.

³⁹ *Institucija*, I, 212.

⁴⁰ C. Plinii Secundi Maioris, *Naturalis historia*, XXXV, 36, 10.

⁴¹ v. bilj. 8.

I s toga stanovišta Marula treba promatrati i smatrati ga uzornim kršćaninom, pobožnim vjernikom, *insignem virum* — uzornim mužem, koji je postigao vrhunce kršćanske savršenosti, a to onda znači da u njemu treba gledati Božjega ugodnika, pravoga sveca, našega zaštitnika, zagovornika i naš uzvišeni uzor. Za takvoga bi uzornika stari kazali da je *non solum admirandus, sed etiam imitandus*, tj. da mu se ne treba samo diviti, nego ga treba i nasljedovati.

Hrvatin Gabrijel Jurišić

CHRISTIAN PRAYER IN MARULIĆ'S *DE INSTITUTIONE*

No religion can exist without prayer, because prayer is of the very essence of religion. Christianity too devotes a proper attention to prayer. Countless books and treatises have been written about it, and there are several schools of prayer. Prayer is an encounter and dialogue with God. This is one of the many definitions. It can be divided into four types: praise of God, thanks for benefits, repentance for sin and prayers for beneficence. Prayer can be oral (the utterance or chanting of set forms) or thought (thinking about God and spiritual realities).

Marulić accepted everything that theologians and teachers of the spiritual life said about prayer on the basis of Revelation. He wrote no treatise on prayer, but faithful to the title of his work recommended the Christian soul a virtuous life according to the examples of the saints - *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*. The writer wishes to prompt both himself and others (Foreword) to the attainment of the evangelical virtues, i.e., Christian perfection according to the examples that the saints in their lives extended to the Christian. How much the writer was concerned to state the true teaching of the Church can be seen from the Foreword: »Lord... inspire me... help me while I write... so that I should not stray from what is Thy will«. After the first book, in which he says that it is necessary to shun earthly riches and pride, to be lowly and poor, he devotes a good part of Book Two to care for prayer and the way to pray. Then he highlights the power of prayer and warns of the pitfalls that lay in the way of good and pious prayer. He talks also of contemplation, i.e., supreme prayer, and of the reading of the Scriptures as preparation for prayer.

The writer has an introduction to each of these topics, bearing them out with quotations from the Scriptures, and then giving examples from the lives of the saints, starting with the Old Testament, going on to the New, and then from the times of the early Christians up to his own day. He very largely adheres to this plan or order. Mentioning an individual event from the life of some saint, he will often quote the Bible, and at the end will offer some concrete moral, for example, how prayer helps souls in Purgatory.

From everything that Marko wrote about prayer, it is clear that he is stating the doctrine of the Church, and that he values prayer very highly, considering it a component part of the Christian life, and a particular aid in the search for Christian perfection. Apart from this, it can be concluded from all his writings that Marulić did not only write handsomely about prayers, recommending them to others, but also himself consistently and with great piety resorted to prayer.